

ПРАБЛЕМНАЕ ПОЛЕ ЭМАТЫЎНАЙ ЛІНГВАЭКАЛОГІІ

Доўгаль Алеся Валер'еўна

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

(г. Магілёў, Беларусь)

Развіццё эматыўнай лінгваэкалогіі, новага кірунку лінгвістычных даследаванняў, абумоўлена ўзмацненнем эмацыйнага пачатку і вербальнай агрэсіі ва ўсіх сферах камунікацыі; у артыкуле разглядаюцца такія праявы неэкалагічных маўленчых паводзінаў носьбітаў мовы, як жарганізацыя і вульгарызацыя маўлення, вербальная агрэсія і эмацыйная неталерантнасць.

Ключавыя словы: лінгваэкалогія, эматыўная лінгваэкалогія, жарганізацыя маўлення, вульгарызацыя маўлення, вербальная агрэсія, эмацыйная талерантнасць.

The development of emotive linguoecology, a new area of linguistic research, is due to the increased emotional origin and verbal aggression in all areas of communication; the article examines such manifestations of non-ecological speech behavior of native speakers as jargonization and vulgarization of speech, verbal aggression and emotional intolerance.

Keywords: linguoecology, emotional linguoecology, jargonization of speech, vulgarization of speech, verbal aggression, emotional tolerance.

Ідэі экалогіі (навукі, якая займаецца ўзаемадзеяннем жывых арганізмаў паміж сабой і з асяродкам іх існавання) у другой палове XX ст. актыўна пранікаюць у іншыя галіны навукі, у тым ліку і лінгвістыку. Упершыню экалагічныя погляды ў дачыненні да мовы былі сфармуляваны ў кнізе амерыканскага сацыялінгвіста Эйнара Хаўгена “Экалогія мовы” (*«Ecology of Language»*, 1972). Паводле вучонага, мовы, як і біялагічныя віды, узаемадзейнічаюць паміж сабой, пагражаюць і залежаць адна ад адной, а таксама ўплываюць на грамадства і адчуваюць яго уплыў на сабе. Мова, як і прырода, разглядаецца як асяродак існавання чалавека, якому чалавек здольны наносіць шкоду, хоць павінен клапаціцца пра яго і захоўваць для наступных пакаленняў. Сучасная лінгвістыка шукае шляхі паляпшэння якасці чалавечай камунікацыі, павышэння эфектыўнасці вербальнага ўзаемадзеяння людзей, менавіта таму “канец мінулага і пачатак новага тысячагоддзя ахарактарызаваліся інтэнсіўнымі штудыямі ў рамках камунікатывістыкі і экалінгвістыкі як новых парадыгмаў мовазнаўства” [6, с. 90].

А.П. Скавароднікаў вызначае лінгваэкалогію як міждысцыплінарную навуку, звязаную з сацыялінгвістыкай, этналінгвістыкай, этнапсіхалогіяй, лінгвакультуралогіяй, юрыслінгвістыкай, лінгваканфлікталогіяй, “прадметам вывучэння якой з’яўляецца стан мовы як складанай сяміятычнай сістэмы, абумоўлены якасцю асяроддзя яе існавання і функцыянавання” [4, с. 207]. У цэнтры ўвагі лінгваэкалагаў знаходзіцца сітуацыя відавочнага пагаршэння маўлення носьбітаў мовы пад уплывам экстралінгвістычных фактараў: збядненне лексікону, жарганізацыя, вульгарызацыя і эўфемізацыя маўлення, распаўсюджанне інвектыўнай лексікі ў публічных сферах зносінаў, пашырэнне вербальнай агрэсіі, злоўжыванне запазычаннямі, ідэалагічныя маўленчыя штампы, сяміятычная непаўнавартасць словаўтварэння, усячэнне і скарачэнне слоў, страта сяміятычнай значымасці лексем, супярэчнасці тапанімічных намінацый і інш. [4, с. 209].

На скрыжаванні лінгваэкалогіі і эматыўнай лінгвістыкі ўзнікае новая лінгвістычная галіна – эматыўная лінгваэкалогія. “Станаўленне эматыўнай

лінгваэкалогіі з’яўляецца адказам на яўнае ўзмацненне эмацыйнасці і агрэсіўнасці зносінаў ва ўсіх сферах жыцця – ад побытавай да афіцыйнай і прафесійнай” [5, с. 155]. Эфектыўная камунікацыя забяспечваецца балансам пазітыўных і негатыўных эмоцый і вербальных адзінак іх выражэння. Экалагічнымі (карыснымі, здаровымі) з’яўляюцца ветлівыя, добразычлівыя, этычныя, талерантныя зносіны, у якіх адсутнічаюць негатыўныя ацэнкі адрасата, стрымліваюцца негатыўныя эмоцыі, выбар стылістычных адзінак адпавядае камунікатыўнай сітуацыі, ёсць узаемае ўменне слухаць адзін аднаго і не перабіваць і інш. Неэкалагічнай (шкоднай, нездаровай) будзе камунікацыя грубая, агрэсіўная, зневажальная, неталерантная, для якой уласцівы негатыўныя эмацыйныя ацэнкі адрасата, вербальны гвалт, залішняе катэгарычнасць, нематываваныя “ты”-звароты, злоўжыванне запазычаннямі, негатыўная ветлівасць, парушэнне стылістычных нормаў і інш. Усе гэтыя праявы экалагічнасці / неэкалагічнасці маўлення непасрэдка звязаны з эмоцыямі камунікантаў.

Адной з актуальных праблем лінгваэкалогіі з’яўляецца жарганізацыя і вульгарызацыя маўлення. Інтэнсіўная дэмакратызацыя зносінаў прывяла да таго, што стылістычна зніжаная, жаргонная і нават нецэнзурная, лаянкавая лексіка выйшла за межы свайго асяродку ўжывання і сталі атрыбутамі розных сфер камунікацыі, у тым ліку СМІ, кінаіндустрыі, рэкламы, мастацкай літаратуры, інтэрнэт-каmunікацыі. Варта адзначыць, што сёння назіраецца не проста пранікненне субстандартных слоў у літаратурнае маўленне, а фарміраванне ўсеагульнага жаргону, у якім змешваюцца жарганізмы розных сацыяльных груп, што ўспрымаецца як новы ўзор маўленчых паводзінаў. Вульгарызацыя маўлення праяўляецца ў спрашчэнні, прымітывізацыі маўлення за кошт неапраўданага ўжывання нелітаратурных форм. Разнавіднасцю вульгарызацыі з’яўляецца інвектывізацыя маўлення – экспансія ненаарматыўнай лексікі ва ўсе сферы камунікацыі і ў маўленне розных сацыяльных груп (ад дзяцей да дарослых, ад звычайных грамадзян да медыйных асоб і палітыкаў). Такое маўленне характарызуецца негатыўным эмацыйным модусам за кошт ужывання негатыўных эматываў, якія з’яўляюцца не толькі сродкамі трансляцыі негатыўных эмоцый таго, хто гаворыць, але і правакуюць негатыўны эмацыйны стан у тых, хто ўспрымае інфармацыю. Назіраецца лінгваэкалагічны дысбаланс сучаснай камунікацыі, негатывізацыя яе эмацыйнага складніка.

Эматыўнае маўленне партнёраў можа быць як гарманічным, бесканфліктным, экалагічным, так і дэструктыўным, агрэсіўным,

неэкалагічным, скіраваным на канфлікт. Як адзначае В. І. Шахоўскі, “любы маўленчы акт ёсць эмацыйная адаптацыя камунікантаў адзін да аднаго. А калі гэта адаптацыя па розных прычынах адсутнічае, то адбываецца вербальная дуэль, якая суправаджаецца эмацыйнымі строўкамі (ударамі)” [6, с. 93].

Адной з формаў канфліктных, а значыць неэкалагічных, камунікацыйных зносінаў з’яўляецца вербальная (маўленчая) агрэсія, якая стала перманентным спадарожнікам сучаснага грамадства, дапускаецца, ухваляецца і прапагандуецца ў ім. Вербальная агрэсія трактуецца як “маўленчая грубасць у дачыненні да суразмоўніка, якая праяўляецца ў адборы рэзкіх, зняважлівых слоў, у тым ліку нецэнзурнай лаянкі, насмешлівых інтанацый, у павышэнні гучнасці голасу, у рэзка адмоўных ацэнках суразмоўніка, непрыемных для яго намёках, грубай іроніі і інш.” [3, с. 7]. Мы ўсё часцей сустракаемся з ёй на працы і ў сям’і, на вуліцы і ў грамадскім транспарце, у паліклініцы і краме, на тэлебачанні і ў друкаваных СМІ, у рэальнай і віртуальнай камунікацыі. Яе ўзнікненне і распаўсюджанне абумоўлена шэрагам сацыяльных, эканамічных, палітычных і іншых фактараў. Даследаванне маўленчай агрэсіі “скіравана на выпрацоўку стратэгий і тактык камфортнай, пазітыўнай, экалагічнай камунікацыі, павышэнню ўзроўню эмацыйнага інтэлекту грамадства як у рэальнай, так і віртуальнай сферах зносінаў” [1, с. 91].

Эфектыўная камунікацыя прадугледжвае ўзаемадзеянне камунікантаў для дасягнення пастаўленых камунікатыўных задач ва ўмовах спрыяльнага эмацыйнага фону. Эматыўная лінгваэкалогія актуалізуе праблему эмацыйнай талерантнасці, пад якой разумеецца “здольнасць асобы пазбягаць вербальнай агрэсіі з мэтай забеспячэння бесканфліктнага камунікатыўнага ўзаемадзеяння і гарманізацыі зносінаў” [2, с. 45]. Эмацыйная талерантнасць камунікантаў праяўляецца праз уменне эмацыйна адаптавацца адзін да аднаго, адмовіцца ад выказвання вербальных абраз і зневажальных выразаў, карыстацца тактыкамі маўленчай ветлівасці (амартызацыя, мітыгацыя, эўфемізацыя, меэзіс і інш.). Эмацыйная талерантнасць – гэта складнік эмацыйнай кампетэнтнасці асобы, г.зн. “здольнасці асобы ўсведамляць свае эмоцыі і пачуцці, вызначаць прычыну эмацыйных рэакцый, кіраваць эмацыйнымі паводзінамі, у тым ліку вербальнымі [2, с. 45]. Неразвітасць эмацыйнай кампетэнцыі носьбітаў мовы, як і камунікатыўнай кампетэнцыі ў цэлым, стала прычынай зніжэння агульнай культуры маўленчых паводзін у сучасным грамадстве.

Такім чином, емаційна лінгваекалогія скірована на виявлення негативних тенденцій, які порушують емаційний баланс сучасної комунікації, випрацюнку стратегій зніження вербальної агресії і фармування емаційної толерантності носіїв мови. Гэта з'являється основою для ажыццяўлення экалагічнай камунікацыі, небяспечнай для інтэлектуальнага і эмаційнага здароўя чалавека, і павышэння ўзроўню культуры маўленчых паводзінаў.

Літаратура

1. Доўгаль, А. В. Тыпы і тактыкі вербальнай агрэсіі ў інтэрперсанальнай камунікацыі ў сацыяльных сетках / А. В. Доўгаль // Весті БДПУ Серыя 1. Педагагіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2023. – № 3 (117). – С. 88–91.
2. Доўгаль, А. В. Эмацыйная толерантнасць як фактар эфектыўнай камунікацыі / А. В. Доўгаль // На перакрестке культур: единство языка, литературы и образования – III : сборник научных статей по материалам III Международной научно-практической интернет-конференции (г. Могилев, 12–16 декабря 2022 г.) / под ред. А. К. Шевцовой. – Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2023. – С. 43–46.
3. Романова, Н. Н. Агрессия (агрессивность) речевая / Н. Н. Романова // Словарь. Культура речевого общения : этика, прагматика, психология / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – Москва: Флинта : Наука, 2016. – С. 7.
4. Сковородников, А. П. О предмете эколингвистики применительно к состоянию современного русского языка / А. П. Сковородников // Экология языка и коммуникативная практика. – 2013. – № 1. – С. 205–233.
5. Трошина, Н. Н. Эмотивная лингвоэкология и проблемы русскоязычной речевой коммуникации / Н. Н. Трошина // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 6: Языкознание. – 2020. – № 4. – С. 152–164.
6. Шаховский, В. И. Проблема эмоциональной толерантности / нетолерантности в межкультурном / межперсональном речевом общении / В. И. Шаховский // Язык и эмоции в аспекте лингвокультурологии : учебное пособие / В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГПУ «Перемена», 2009. – С. 90–98.